

CULTURE AND ART

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.7.5>

POJĘCIA „TWÓRCZOŚCI”, „AUTORA”, „DZIEŁA” W SZTUCE WSPÓŁCZESNEJ I WYMIARZE PRAWNYM

Olha Umanets

*kandydat studiów artystycznych, profesor nadzwyczajny,
profesor nadzwyczajny Katedry Kulturoznawstwa
Krajowego Uniwersytetu Prawa im. Jarosława Mądrego (Charków, Ukraina)
ORCID ID: 0009-0008-2113-1292
oumanets5.10@ukr.net*

Liudmyla Perevalova

*kandydat nauk filozoficznych, profesor nadzwyczajny,
profesor Wydziału Prawa Narodowego Uniwersytetu Technicznego „Charkowski Instytut Politechniczny”
(Charków, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0001-5182-2838
perevalovaluda@ukr.net*

Adnotacja. W artykule podkreślono obszary problemowe prawa autorskiego i praw pokrewnych, zdeterminowane globalnym znaczeniem kapitału ludzkiego i kreatywności w kulturze społeczeństwa informacyjnego, zmianami stylistycznymi, gatunkowymi, językowymi i ekspresyjnymi w praktyce artystycznej metanowoczesności. Dysonans rozumienia pojęć „twórczość” i „dzieło” w historii sztuki zarysowuje się w ich pojęciowo-treściowym i duchowym znaczeniu, a na polu prawnym – zarówno od pozycji efektywnej, materialno-podmiotowej, jak i wartości ostatecznej. Jak niuanse pozycjonowania pojęcia „autor”.

Ujawniono, że uznane w historii sztuki wyznaczniki współczesnej refleksji artystycznej – intertekstualność, operowanie „kodami” – symbolami, cytatami i aluzjami, kolaż, polistylistyka, rozpowszechnianie folkloru, sztuka akademicka i masowa, priorytet nowatorskiego łączenia – problematyzują w z zakresu prawa kwestia oryginalności dzieła, istoty i specyfiki cytatu. Synteza sztuk, zmiany w hierarchii ich środków wyrazu, rozwój syntetycznych praktyk artystycznych, częściowe utrwalenie dzieła w wyniku identyfikacji autora i wykonawcy, praktyka remiksowania itp. są pozycjonowane jako czynniki za wyjaśnienie pojęć prawa autorskiego i praw pokrewnych.

Słowa kluczowe: twórczość, autor, dzieło, refleksja artystyczna, prawo autorskie, prawa pokrewne, metamodernizm.

THE CONCEPT OF «CREATIVITY», «AUTHOR», «WORK» IN MODERN ART CRITICISM AND LEGAL DIMENSIONS

Olha Umanets

*Candidate of Art Criticism, Associative Professor,
Associative Professor at the Department of Cultural Studies
Yaroslav Mudry National Law University (Kharkiv, Ukraine)
ORCID ID: 0009-0008-2113-1292
oumanets5.10@ukr.net*

Liudmyla Perevalova

*PhD, Associative Professor,
Associative Professor at the Department of Law
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»
ORCID ID: 0000-0001-5182-2838
perevalovaluda@ukr.net*

Abstract. The article highlights the problematic areas of copyright and related rights determined by the global importance of human capital and creativity in the culture of the information society, stylistic, genre, language and speech, and expressive shifts in the artistic practice of the metamodern. The author outlines the dissonance in the understanding of the concepts of «creativity» and «work» in art criticism in their conceptual, semantic and spiritual significance

and in the legal field – from the effective, material and subjective, valuation and cost positions, as well as the nuances of positioning the concept of «author».

It is found the markers of contemporary artistic reflection recognized if the art criticism – intertextuality, use the «codes»-symbols, quotations and allusions, collage, diffusion of folklore, academic and popular art, priority of innovative combination – problematize the issue of originality and specificity of quotation in the legal field. The synthesis of arts, shifts in the hierarchy of their means of expression, development of synthetic artistic practice, partial fixation of a work due to the identification of the author and the performer, remixing practice, etc. are positioned as factors of clarification of the concepts of copyright and related rights.

Key words: creativity, author, work, artistic reflection, copyright, related rights.

КОНЦЕПТИ «ТВОРЧІСТЬ», «АВТОР», «ТВІР» У СУЧАСНОМУ МИСТЕЦТВОЗНАВЧОМУ ТА ПРАВОВОМУ ВИМІРАХ

Ольга Уманець

*кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри культурології*

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (Харків, Україна)

ORCID ID: 0009-0008-2113-1292

oumanets5.10@ukr.net

Людмила Перевалова

*кандидат філософських наук, доцент,
професор кафедри права Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут» (Харків, Україна)*

ORCID ID: 0000-0001-5182-2838

perevalovaluda@ukr.net

Анотація. У статті висвітлено проблемні площини авторського права і суміжних прав, детерміновані глобальним значенням людського капіталу та креативності в культурі інформаційного суспільства, стильовими, жанровими, мовно-мовленнєвими, виразовими зрушеннями в художній практиці метамодерну. Окреслено дисонанс осмислення концептів «творчість» і «твір» у мистецтвознавстві в їх концептуально-змістовій та духовній значущості та у правовому полі – з результативних, матеріально-предметних, оціночно-вартісних позицій, а також нюанси позиціонування концепту «автор».

Виявлено, що визнані в мистецтвознавстві маркери сучасної художньої рефлексії – інтертекстуальність, оперування «кодами»-символами, цитатами й алюзіями, колаж, полістилістика, дифузія фольклору, академічного та масового мистецтва, пріоритет новаційної комбінованості – проблематизують у правовому полі питання оригінальності твору, сутності й специфіки цитати. Синтез мистецтв, зрушення в ієрархії їх засобів виразності, розвиток синтетичних художніх практик, обумовлена ототожненням автора і виконавця часткова фіксація твору, практика реміксування тощо позиціонуються як чинники уточнення концептів авторського права і суміжних прав.

Ключові слова: творчість, автор, твір, художня рефлексія, авторське право, суміжні права, метамодерн.

Вступ. Культурний простір метамодерну позначений кардинальними аксіологічними зсувами, переосмисленням фундаментальних настанов художнього опанування світу, детермінованими пануванням «культурної філософії цифрового віку» (Abramson, 2015). Процеси глобалізації та глокалізації (Уманець, 2020), суперечливе співвідношення традицій і новацій в контексті полістилістики, тенденцій інтертекстуальності та жанрово-стильової дифузії у художньому просторі, значущість діджиталізації та мультикультурного полілогу в синхронії та діахронії тощо надають особливої проблематичності та нових змістових нюансів концептам «автор» і «твір», які в історико-культурній проекції мають статус концентратів людської духовної діяльності. Особливості економіки знань, піднесення людського, інтелектуального капіталу як визначального ресурсу та водночас трансмісія концептів «автор» і «твір» із царини художньої рефлексії у площину економічних процесів унаслідок комерціалізації художньої практики актуалізують осмислення її новітніх тенденцій у контексті права інтелектуальної власності, зокрема авторського права. На думку науковців, «його покликання полягає не тільки в захисті особистих немайнових і майнових прав інтелектуальної власності, але і в захисті права на свободу творчості, а також регулюванні відносин, які виникають у зв'язку з реалізацією цього права» (Дмитрук, 2020:35), у створенні механізмів правової охорони автора та його твору, окресленні сутності та специфіки параметрів концептів «автор» і «твір» у правовому полі. Нерозривно із ними пов'язані людський капітал і креативність у реаліях сьогодення постають як підвалини буття інформаційного суспільства. Дослідниками декларується, що «забезпечення розвитку сфери інтелектуальної власності, передусім її складника – реалізації права інтелектуальної власності, як важливого елементу національної інноваційної системи та базису інноваційної економіки держави, можливе за наявності належної нормативно-правової бази, адаптованої до сучасних економічних та політичних умов, зокрема до умов цифрового суспільства» (Капітаненко, 2022: 161).

Актуальність статті обумовлена необхідністю кореляції проблемних полів культурологічного, мистецтвознавчого та юридичного дискурсів, за якої уможливується мобільне осмислення новацій художньої практики у правовому полі та формуються шляхи вирішення проблем правового забезпечення інтелектуальної, художньої діяльності. **Актуалізуючий модус** статті детермінований і відсутністю розвідок, у яких мультидисциплінарному ракурсі з урахуванням досягнень культурології, мистецтвознавства та юридичної науки, зокрема з позицій авторського права і суміжних прав, висвітлюються новаційні процеси у національному художньому просторі, окреслюються вектори осмислення модифікацій концептів «автор» і «твор» тощо.

Метою статті є виявлення проблемних царин авторського права та суміжних прав у зв'язку з новаціями сучасної художньої практики.

Мультидисциплінарна спрямованість запропонованої статті обумовлює потребу у зверненні до досвіду культурології, мистецтвознавства, юридичної науки, а також до нормативно-правової бази, пов'язаної з авторським правом і суміжними правами. У світовому та національному культурологічному дискурсі проблемні питання, пов'язані зі специфікою сучасних культурних реалій, особливостями інформаційного суспільства, порушуються такими науковцями, як С. Абрамсон (2017), Р. ван дер Аккер та Т. Вермюлен, О. Бандровська, В. Бебик, П. Герчанівська (2022), О. Губернатор (2023), О. Дзьобань та В. Пилипчук, Н. Кушакова-Костицька та Н. Сердюк (2016), Д. Лайон, І. Петрова (2020), О. Прудникова, М. Требін, П. Хіманен та М. Кастельс та ін.

У музикологічному дискурсі проблематика інтертекстуальності та особливостей полістилістики як відбиття естетики постмодернізму та метамодерну, висвітлюють І. Бондар, Ю. Грібіненко, Ю. Каплієнко-Іллюк (2019), О. Коменда та Н. Сухоцька (2011), І. Коханик, В. Пенюк, О. Самойленко, О. Соломонова (2020), А. Шашевський. Широке коло питань, пов'язаних із правом інтелектуальної власності, зокрема авторським правом і суміжними правами, питання сутності творчості та свободи творчості досліджується у розвідках таких дослідників, як А. Дмитрук (2020), С. Надобко, Н. Капітоненко (2022), Н. Опольська (2020) та ін.

Основна частина. Завдання публікації полягає у проблематизації співвіднесення музикологічного та юридичного дискурсів, пов'язаних із новаціями художньої практики, за яких проблематизуються досягнення ключових у сфері авторського права та суміжних прав концептів «автор» і «твор» та механізми регулювання відносин у сфері авторського права та суміжних прав.

Матеріал і методи досліджень. Відповідно до міждисциплінарного дослідницького ракурсу матеріалом статті слугує сучасна художня практика – твори В. Зубицького, О. Козаренка, В. Рунчака, Ю. Шевченка, К. Цепколенко, Ю. Гомельської, Л. Юріної, Л. Самодаєвої, В. Польової. Їх концептуальна, стильова, жанрова, мовно-мовленнєва та виразова специфіка детермінує необхідність опори на мистецтвознавчий та музикологічний дослідницький інструментарій, зокрема на настанови культурологічного підходу, інтерпретологічного методу, а також методів системного, стильового, жанрового аналізу. Методи аналізу, синтезу, узагальнення застосовані у запропонованій розвідці для висвітлення специфіки концептів «автор» і «твор» у царині авторського права і суміжних прав.

Результати та їх обговорення. Постаючи як один із вимірів утілення права на свободу творчості, закріплене в ст. 41 та ст. 54 Конституції України (1996), новації у художній рефлексії мають основою багаторівневий зв'язок із інтелектуальною, художньою спадщиною та відбивають специфіку культури інформаційного суспільства. У гуманітарному дискурсі інформаційне суспільство визначається як «суспільство нового типу, формування якого відбувається в результаті нової глобальної соціальної революції, що передбачає прискорений розвиток і конвергенцію інформаційно-комунікативних технологій; ...суспільство, яке з одного боку, сприяє взаємопроникненню культур, а з іншого – відкриває кожному нові можливості для самореалізації» (Кушакова-Костицька, Сердюк, 2016: 149). У світлі таких атрибутивних для культури інформаційного суспільства рис, як винятковий динамізм історико-культурного, художнього процесу, інтертекстуальність, осмислення культури як цілісної в синхронії та діахронії, такі можливості самореалізації спрямовані на формування нового типу людини – «креативно мислячої, орієнтованої на цифровий формат сприйняття інформації та здатної адаптуватися до динамічної трансформації інформаційного поля» (Герчанівська, 2022: 3), а також на забезпечення вільного буття митця у багатовимірному культурному досвіді.

У гуманітарному дискурсі поняття творчості постає у плюралістичній множинності дефініцій, об'єднаних акцентом на її вільній сутності, спрямованості на вивільнення потенціалу самореалізації особистості, пов'язаного із фантазійністю та новизною, відкриттям нових граней досягнення людиною світу та себе. У правовому полі у Законі України «Про культуру» (п. 21 ст.1) творча діяльність визначається як індивідуальна чи колективна творчість, результатом якої є створення або інтерпретація творів (2010). Проте у Законі України «Про професійних творчих працівників і творчі спілки» (п. 3 ст.1) творчість визначається як «індивідуальна чи колективна творчість, результатом якої є створення або інтерпретація творів, що мають *культурну цінність*» (виокремлено нами) (1997). Це формує певний дисонанс між визначенням творчості та твору в результативному вимірі поза їх значущості та визначенням творчості – і відповідно твору як її репрезентанта – в оціночному ракурсі, у ціннісних параметрах.

Визначення ж культурної цінності у правовому полі постає як певним чином апріорне – відповідно до Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей», у якому міститься перелік об'єктів, позиціонованих культурні цінності. Таким статусом відповідно до ст. 1 означеного Закону наділені «об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України» (1999). Відповідно до наказу Міністерства культури України «Про затвердження Переліку державних установ, закладів культури, інших організацій, яким надається право проведення державної експертизи культурних цінностей»

(2017) компетенцією щодо предметів образотворчого, декоративно-ужиткового мистецтва, меморіальних пам'яток, рукописних книг і друкованих видань, предметів нумізматики, фалеристики, медальєрики, предметів філателії, музичних інструментів тощо наділені зазначені в Наказі установи переважно музейного спрямування діяльності, а також Департаменти з питань культури, національностей та релігій державних обласних адміністрацій, які мають до 1 лютого кожного року подавати до відділу з питань переміщення культурних цінностей Міністерства культури України для узагальнення звіт про проведення державної експертизи культурних цінностей за затвердженою формою.

Однак, при масштабності наданого Переліку, у полі правової уваги перебувають твори не стільки в їх духовній, скільки в матеріально-предметній іпостасі і мірилом цінності музейних предметів слугує оціночна вартість. Її експертиза здійснюється на передбачених Наказом Міністерства культури і мистецтв України «Про затвердження Інструкції про порядок визначення оціночної та страхової вартості пам'яток Музейного фонду України» (1998). Підґрунтям наукової атрибуції є такі принципи, як об'єктивність, історизм, рівень художньої майстерності, всебічності і комплексності, критеріями оцінки слугують зокрема походження і час створення, зміст, оригінальність, унікальність, реліквійність, збереженість, щодо письмових джерел – зокрема музичних та літературних творів – їх зміст, історико-культурне значення творчості і діяльності автора, час виникнення документа, опублікованості або неопублікованості, інформаційної насиченості та – підкреслимо – зовнішніх особливостей документа (так, при оцінці кіно- та фото джерел береться до уваги оригінальність – контраст, перші копії, які оцінюються дорожче). Це засвідчує увагу насамперед акцентуацію матеріально-предметного виміру визначення культурної цінності, увагу насамперед до матеріального носія твору та надання певної вторинності змістовому, концептуальному, виразовому вимірам твору як відбиття художньої рефлексії.

До того ж, проблематизується визначення культурної цінності творів, які демонструють невід'ємність тексту автора та виконавця цього тексту, існують у процесі виконавської діяльності – твори музичного, театрального мистецтва, зокрема і творчі результати сучасних художніх практик мікстового характеру. Репрезентуючи потужність та глобальність тенденції міжвидового синтезу мистецтв, такі твори постають на рівні суспільної свідомості як концентрати саме сучасної художньої рефлексії, що відбивають саме сучасні парадигмальні світоглядні настанови та ще не здобули «аури визнання» освяченої і часом, і традицією, і авторитетом постаті автора.

Зазначимо, що у правовому полі дослідниками акцентуються також певні розбіжності, пов'язані із визначенням автора як фізичної особи (без акцентуації громадянства) та гарантуванням громадянам у статті 54 Конституції України свободи літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності (Опольська, 2020: 64). І в такій акцентуації творчості та її свободи, як маркера атрибутивних для особистості інтенцій особистості, формується проблемна царина, спільна для культурологічного, мистецтвознавчого та правового дискурсів. Так, у культурологічній, мистецтвознавчій, естетичній тощо думці артикулюється нерозривність зв'язку мистецтва та творчості, визначення сутності творчості як креативної діяльності, засобу пізнання та осягнення світу людиною (Анучина, Пивоваров, Уманець, 2022: 81), культурна парадигма зламу ХХ–ХХІ ст. «характеризується домінантним пошуком митцями, звичайними людьми та суспільствами аутентичності або самореалізації і збалансованого повноцінного існування» (Губернатор, 2021: 111). В юридичній науці право самореалізації людини делегується усім без винятку за значущості його проєкції в матеріально-майнову царину – як особистого немайнового права на свободу творчості, яке відповідно до статті 271 Цивільного Кодексу України має своїм змістом «можливість особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя» (2003).

Сутнісні нюанси співвідношення художньої практики та нормативно-правового поля, пов'язаного із питаннями авторського права, виникають у зв'язку з глобальними зрушеннями у парадигмальних настановах художнього опанування світу, які демонструють значущість такої тенденції, як «інтертекстуальність традиційних культурних стратегій» (Петрова, 2020: 22). Осмислюючи стильові параметри інтертекстуальності в мистецтвознавчому вимірі, О. Коменда та Н. Сухоцька зазначають детермінованість її виявлення крізь «алюзивність, метафоричність, стилізацію, явну або приховану цитатність (що охоплює рівні змісту, структури та жанрово-стилістичних особливостей), колажність, пародіювання, ремінісцентність, асиміляцію та ін., що відкривають необмежені можливості інтерпретації та реінтерпретації музичних текстів» (2011: 438). Як прояв такого інтертекстуального творчого бачення надмасштабної сфери культурних кодів у національному музичному мистецтві постають зокрема «Український реквієм» О. Козаренка, балет «За двома зайцями» Ю. Шевченка, сюїта «Портрети композиторів», концерт-пікколо «Messe da Requiem» В. Рунчака, концерти для баяна «Omaggio ad Piazzolla» та «Россініана» В. Зубицького, насичені маркерами полістилістики, монограмами, цитатами. Різноманітні репрезентації «згорненого» культурного досвіду визначають специфіку концептуальних планів моноопер К. Цепколенко («Zwischen Zwei Feuern»), Ю. Гомельської («The Divine Sarah»), Л. Самодаєвої («Delires II. Alchimie du verbe»), В. Польової («Ars motiendi»), Л. Юріної («Леді Лазарус») (Уманець, 2023).

Демонструючи новачність художнього опанування світу «крізь призму» усталених у перцепції лексем, семантичних настанов жанрових моделей і стильових маркерів, колажний принцип закарбовує новачні ж нюанси репрезентації концепту «твір» у художній рефлексії, як нового, цілісного й всеохопного бачення художнього досвіду, й «автор», як носія культурного досвіду в усій його масштабності та культурного медіатора.

Питання, що виникають щодо правомірності використання таких вже створених «призм» художнього світобачення, розв'язуються у нормативно-правовому полі відповідно до ст. 477 Цивільного Кодексу України (2003), ст. 31 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (2022), за якими строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір спливає через 70 років, що обчислюються з 1 січня року, наступного за роком смерті автора, немайнові права охороняються безстроково. Вичерпання строку чинності майнових прав детермінує перехід твору у суспільне надбання. Так, відповідно до п. 3 ст. 31 Закону України «Про авторське право і суміжні права» «Закінчення строку чинності майнових прав на твір означає перехід твору у суспільне надбання» (2022) – суспільний культурний досвід, до якого причетна будь-яка людина. Згідно зі ст. 32 Закону України «Про авторське право і суміжні права» закріплюється вільне використання таких творів – «твори, які стали суспільним надбанням, можуть вільно, без сплати винагороди, використовуватися будь-якою особою, за умови дотримання особистих немайнових прав автора» (2022).

Інший вимір проблематизації питань авторства в художній практиці потенційно постає в юридичному дискурсі у зв'язку з активністю процесу нівелювання меж просторів фольклору, академічного та масового мистецтва. З одного боку, трансмісія автентичних джерел у фьюжн стилістику та World music, естетичні параметри яких відкидають диференціацію академічного та фольклорного начал, та з іншого – техніка семплування уможливають постановку питання щодо питомої ваги саме авторського, оригінального начала, його специфіки в контексті таких алгоритмів виявлення мистецького потенціалу.

У діалогуючій сутності інтертекстуальності та полістилістики, що «виражається співвідношенням «свого» та «чужого», зіткненням рідної мови та «чужої» (Каплієнко-Ілляк, 2019: 14), у примхливо-мобільному колажі знаків і цитат піддаються ревізії раніше усталені алгоритми художнього опанування світу. Творення нового інтелектуального, художнього продукту (у деяких випадках регламентованого значущістю традиційних настанов і декларативних естетичних параметрів) доповнюється таким же значущим комбінуванням «готових» смислів, сконцентрованих у кодах і символах та особистісно «прочитаних» та інтерпретованих митцем.

За цих причин видається можливим позиціонувати питання щодо співвідношення «нове – новаційно комбіноване» як один із модусів проблематизації концептів «автор» і «твір». Закон України «Про авторське право і суміжні права» (п.1 ст.1) визначає, що «автор – фізична особа, яка своєю творчою діяльністю створила твір» (2022). Проблематизація означених концептів пов'язана і з позиціонуванням твору у Законі України «Про авторське право і суміжні права» (п. 56 с. 1) як оригінального інтелектуального творіння автора (співавторів) у сфері науки, літератури, мистецтва тощо, вираженого в об'єктивній формі, що спонукає до ревізії сутності оригінальності у правовому полі. Оригінальність твору, відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» (п. 35 ст.1) визначається як «ознака (критерій), що характеризує твір як результат власної інтелектуальної творчої діяльності автора» і вже як додатково номінується як те, що «відображає творчі рішення, прийняті автором під час створення твору» (2022). Як зазначає Л. Майданик, «поняття «оригінальність» визнається всіма правовими системами світу як передумова надання охорони твору авторським правом, однак єдиний підхід до розуміння цього інституту відсутній... твір вважається оригінальним за умови наявності в ньому особистого інтелектуального (творчого) внеску автору – фізичної особи – в обсязі, достатньому для виникнення охоронюваного законом самостійного об'єкта інтелектуальної власності, презумпція правомірності якого не заперечена судом у встановленому законом порядку» (2018: 35–36).

Проте за таких дефініцій фактично ототожнюються інтелектуальна та творчі діяльність, позначені суттєвими нюансами та відмінностями, у правовому полі формується лагуна пов'язана із відсутністю загальної визначеності та деталізації, наскільки ці творчі рішення дистанційовані у художній унікальності від інших, у якій сфері творчості вони зосереджені – концептуальній, виражальній, жанрово-стильовій, образній, тематичній чи суто технологічно-допоміжній, організаційній тощо.

Нові додаткові проблемні виміри співвідношення художньої практики та авторського права і суміжних прав, загострення питання оригінальності твору та оригінальності творчості обумовлюють художні реалії сьогодення. Процеси злиття постатей автора й виконавця-інтерпретатора, дифузії стилів і жанрів, осмислення простору культури метамодерну як суцільного поля «готового» досвіду», закріпленого на рівні перцепції у змістово згорнених символах на всіх можливих рівнях організації художнього цілого, мають результатом і осмислення твору в культурологічному, мистецтвознавчому дискурсах як утілення глобального інтертексту.

Акцентуючі такі зрушення в осмисленні сутності твору, дослідники зазначають, що в інтертекстуальному просторі актуалізується концепт асоціативного музичного тексту як результату «стратегічних механізмів композиторської творчості, почасти сучасної, що характеризується розкріпаченням асоціативного мислення та міжтекстових взаємодій» (Соломонова, 2020: 139), засобами реалізації яких є цитата (зокрема у пародійному позиціонуванні), квазіцитата, колаж, алюзія, ремінісценція, стилізація тощо (там само: 140–141). У сучасному мистецькому творі, як мета-тексті, оригінальність постає як маркер унікальності позиції митця у компендумі культурних знаків, кодів, цитат, що складають художнє поле твору, як в безпосередньому втіленні, так і в опосередкованому, алюзійному, набуває нових вимірів як комбінація апробованих у художній практиці знаків, парадоксальність і неочікуваність якої визначає концепцію твору.

Це формує дисонанс між закріпленою традицією в художній практиці «посилань» на символи, знаки, коди (подані в авторській інтерпретації, інколи гранично «згорнені») у тривалості звучання, проте безумовно

впізнавані аудиторією) та визначенням цитати у Законі України «Про авторське право і суміжні права» (п. 64 ст. 1) – «фрагмент (урибок) з правомірно оприлюдненого твору, записаного виконання, правомірно оприлюдненої фонограми або відеограми, який використовується, з обов'язковим посиланням на його автора та / або виконавця, виробника фонограми, виробника відеограми і джерела цитування, іншою особою з метою зробити зрозумілішими власні твердження або для посилання на вираження іншої особи в незмінному (автентичному) вигляді або в перекладі такого фрагмента (урибка)» (2022). Зазначимо, що в даному випадку не регламентований масштаб цитати, а притаманна постмодернізму практика пародійного, гротескового позиціонування цитат, символів, знаків неоднозначно корелює з вимогою незмінності (автентичності) використаного вираження іншої особи. У художній практиці цитата постає саме як закріплений у перцептуальній сфері репрезентант творчості митця, художнього світобачення певної історико-культурної епохи. Так, характеризуючи «Український реквієм» О. Козаренка, О. Коменда визначає його культурно-стильову специфіку «як певний гіпер-над-текст, своєрідне панзнакове поле національного мово-стилю, складові якого поєднані не тільки лінійними відношеннями, але великою кількістю різноманітних, в т.ч. вертикальних зв'язків багатомірного інтертекстуального поля» (Коменда, 2011: 451). До того ж художня практика постмодернізму демонструє новий алгоритм цитування – позиціонування цитат (символів, знаків) у пародійній, гротесковій «аурі», що проблематизує передбачений правом сенс – «зробити зрозумілішим власні твердження».

Закцентуємо, що у правовому полі наявною є лакуна, пов'язана із відсутністю визначення музичного твору, кінематографічного твору, твору образотворчого мистецтва, сучасних художніх практик синтетичного імпровізаційного характеру (перформанс, хепенінг, шоу тощо). Слід відмітити, що проблемними є й моменти, пов'язані із об'єктивацією – фіксованістю твору, адже в сучасних композиторських техніках можлива умовна, часткова фіксація, за якої виконавець постає як імпровізатор і співавтор твору. У правовому ракурсі проблематизується також осмислення новації в мистецтві, пов'язані з емансипацією раніше вторинних за значущістю засобів виразності. За цих умов у музичному мистецтві традиційна акцентуація значущості мелодичного начала втрачає актуальність, в образотворчому мистецтві колажні техніки ускладнюють видову номенклатуру твору, тенденції кінетичного мистецтва ставлять під сумнів притаманну скульптурі статурність.

Не менш проблемною сферою для дефініціювання у правовому дискурсі нині є й поширена практика реміксування як алгоритму творення (Абрамсон), практика ремейків, кавер-версій тощо. Набуття твору нової об'єктивованої форми тягне за собою його визначення як похідного і проблема авторства в юридичному дискурсі частково «знімається». Але в таких формах залишається те, що складає сутність і унікальність авторської концепції у творі-джерелі – його питома серцевина, ідея, яка часто і складає собою сутність оригінальності, сенс діяльності творчої особистості, проте інтелектуальним правом не охороняється.

Темпи та інтенсивність сучасної художньої практики, у якій кожен індивід має змогу постати як творець, певним чином «кидає виклик» юридичній думці. І найшвидші відповіді на такі виклики є – запорака плідної самореалізації кожної людини у мультикультурному просторі сьогодення як сучасної мети людства.

Висновок. Культурний простір метамодерну позначений глобальним значенням людського капіталу та креативності, глобальними зрушеннями в стильових, жанрових, мовно-мовленневих, виразових вимірах художній рефлексії, що актуалізує міждисциплінарні дослідження питань захисту авторського права і суміжних прав. У контексті буття інформаційного суспільства новаційність художньої творчості детермінує дисонанси, пов'язані з розбіжностями оцінки концептів «творчість» і «твір» із точки зору їх змістового, концептуального, виразового вимірів та духовної значущості у мистецтвознавчому дискурсі та у правовому полі – з результативних, оціночно-ціннісних позицій, матеріально-предметного позиціонування та оціночної вартості. За таких умов проблематизується визначення культурної цінності сучасного твору, зокрема позначеного впливом тенденцій піднесення виконавського мистецтва, ототожнення автора й виконавця та міжвидового синтезу мистецтв. Проблемне поле складається також на перетині культурологічного, мистецтвознавчого осмислення свободи творчості як маркера буття людини інформаційного суспільства та культурної парадигми зламу ХХ–ХХІ ст. та визначення у контексті авторського права і суміжних прав автора як фізичної особи й акцентуації громадянського начала в гарантуванні свободи творчості та захисті інтелектуальної власності на конституційному рівні.

Інтертекстуальність, бачення світу крізь призму закріплених у мистецькій практиці культурних кодів, колажність, полістилістичність, дифузія фольклору, академічного та масового мистецтва, злиття постатей автора і виконавця, закріплені в мистецтвознавчому дискурсі як визначальні маркери сучасного художнього опанування світу, актуалізують у правовому полі питання щодо оригінальності як однієї з фундаментальних основ позиціонування твору, а також диференціації інтелектуальної та творчої діяльності. Закріплені в сучасному культурологічному, мистецтвознавчому дискурсах значущість комбінування «готових» смислів-кодів, особистісно інтерпретованих митцем і виконавцем, осмислення твору як мета-тексту, зокрема актуалізація концепту асоціативного музичного тексту, статус стилізації, цитати, алюзії, ремінісценції як засобів творення глобального інтертексту та зміщення фокусу творчої уваги з новації на новаційну комбінованість, у правовому полі детермінують проблематизацію питання щодо сутності цитати, меж комбінаторики (концептуальної, жанрово-стильової, мовно-мовленнєвої, виразової або суто технологічно-допоміжної) та інтерпретаційного внеску виконавця як компоненти оригінальності твору.

Певні дисонанси між сучасною художньою практикою, мистецтвознавчим і правовим дискурсами формують і відсутність у правовому полі визначень сучасних художніх практик синтетичного, імпровізаційного

характеру (перформанс, хепенінг, шоу тощо), меж фіксованості твору з огляду на поширення алгоритмів його умовної, часткової фіксації та надання виконавцеві статусу співавтора, а також переосмислення кола засобів виразності видів мистецтва, за якого проблематизується видова номенклатура твору в правовому вимірі. Проблемною сферою для дефініціювання у правовому дискурсі є також поширена практика реміксування, ремейків, кавер-версій тощо, за якої визначення твору як похідного залишає на периферії уваги серцевину мистецького світобачення – неповторність й оригінальність, піднесені в парадигмальних вимірах метамодерну у статусі основи самореалізації кожної людини у мультикультурному просторі зламу ХХ–ХХІ ст.

Подальші перспективи досліджень полягають у висвітленні специфіки позиціонування у правовому полі сучасних синтетичних художніх практик.

Список використаних джерел:

1. Abramson, S. What Is Metamodernism? URL: https://www.huffpost.com/entry/what-is-metamodernism_b_586e7075e4b0a5e600a788cd
2. Анучина, Л. В., Пивоваров, В. М., Уманець, О. В. Естетика : навчальний посібник / за ред. Л. В. Анучиної, В. М. Пивоварова, О. В. Уманець. Харків : Право, 2022. 284 с.
3. Герчанівська П. Цифрова культура в інформаційному суспільстві: антропологічний аспект. *Культура і сучасність* : альманах. 2022. № 2. С. 3–7.
4. Губернатор О. І. Метамоделізм як нова парадигма сучасних культурних практик. *Вісник НАКККиМ*. 2023. № 1. С. 109–114.
5. Дмитрук А. В. Свобода творчості: поняття, ознаки, сутнісні виміри. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. № 88. С. 30–37. DOI: 10.32837/apdp.v0i88.3053.
6. Капітаненко, Н. Правові засади реалізації права інтелектуальної власності у цифровому суспільстві. *Humanities Studies*. 2022. № 11 (88). С. 161–168. DOI: 10.26661/hst-2022-11-88-17
7. Каплієнко-Ілляк Ю. Полістилістика як явище постмодернізму. *Вісник КНУКиМ*, 2019. Вип. 41. С. 11–17. DOI: 10.31866/2410-1176.41.2019.188519.
8. Коменда, О., Сухоцька Н. Інтертекстуальний простір «Українського реквієму» О. Козаренка. *Музикознавчі студії Інституту мистецтв ВНУ ім. Лесі Українки та НМАУ ім. П. І. Чайковського* : зб. наук. пр. 2011. Вип. 7. С. 428–448.
9. Конституція України (28 червня 1996 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
10. Кушакова-Костицька Н. В., Сердюк І. В. Інформаційне суспільство: сутність та основні концептуальні підходи. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1 (11). С. 139–153.
11. Майданик Л. Поняття оригінальності твору в авторському праві: досвід ЄС, України та інших зарубіжних країн. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 32–36.
12. Опольська Н. Критерії ефективності нормативно-правового регулювання права на свободу творчості в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2020. Вип. 1. С. 62–66. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2020.10>
13. Петрова І. Метамоделізм як культурологічна концепція. *Питання культурології*. 2020. № 36. С. 14–23. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.36.020.221039>
14. Про авторське право і суміжні права. Закон України від 1 грудня 2022 року, № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
15. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей : Закон України від 21 вересня 1999 року № 1068-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text>
16. Про затвердження Інструкції про порядок визначення оціночної та страхової вартості пам'яток Музейного фонду України. Наказ Міністерства культури і мистецтв України від 13 липня 1998 року № 325. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0496-98#Text>
17. Про затвердження Переліку державних установ, закладів культури, інших організацій, яким надається право проведення державної експертизи культурних цінностей : Наказ Міністерства культури і мистецтв України 31 березня 2017 року № 267. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0496-98#Text>
18. Про культуру. Закон України від 14 грудня 2010 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>
19. Про професійних творчих працівників і творчі спілки : Закон України від 7 жовтня 1997 року № 554/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/97-%D0%B2%D1%80#Text>
20. Соломонова О. Асоціативний музичний текст: дефініція, методологія дослідження. *Проблеми методології сучасного мистецтва та культурології* : тези II Міжнародної наукової конференції (Київ, 11-12 листопада 2020 р.). Київ, 2020. С. 139–141.
21. Уманець О. Глокалізація. Соціологія права: енциклопедичний словник / уклад.: Л. М. Герасина, О. Ю. Панфілов, В. Л. Погрібна та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2020. С. 186–188.
22. Уманець О. Сучасна національна моноопера: тенденції модифікування жанрової моделі. *Актуальні проблеми гуманітарних наук*. 2023. Вип. 59. Т. 3. С. 69–76. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-3-11>
23. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

References:

1. Abramson, S. (2017). What Is Metamodernism. URL: https://www.huffpost.com/entry/what-is-metamodernism_b_586e7075e4b0a5e600a788cd [in English].
2. Anuchina, L. V., Pyvovarov, V. M., Umanets, O. V. (2022). Estetyka: navchalnyi posibnyk [Aesthetic: a study guid]. Kharkiv: Pravo.
3. Gerchanivska, P. (2022). Tsyfrova kultura v informatsiinomu suspilstvi: antropologychnyi aspekt [Digital culture in information society: anthropological aspect]. *Culture and Contemporaneity: almanac*, 2, pp. 3–7 [in Ukrainian].
4. Hubernator, O. (2023). Metamodernizm yak nova paradygma suchasnykh kulturnykh praktyk [Metamodernism as a new paradigm of modern cultural practices]. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 1, pp. 109–114 [in Ukrainian].
5. Dmytruk, A. (2020). Svoboda tvorchosti: poniattia, oznaky, sutnisni vymiry [Creative freedom: concepts, signs, essential dimensions]. *Current Problems of State and Law*, 88, pp. 30–37. DOI: 10.32837/apdp.v0i88.3053 [in Ukrainian].
6. Kapitanenko, N. (2022). Pravovi zasady realizatsii prava intelektualnoi vlasnosti u tsyfrovomu suspilstvi [Legal basis of the intellectual property right implementation in the digital society]. *Humanities Studies*, 11 (88), pp. 161–168. DOI: 10.26661/hst-2022-11-88-17 [in Ukrainian].
7. Kapliyenko-Illiuk, Yu. (2019). Polistylistyka yak yavyshe postmodernizmu [Polystylistics as a phenomenon of postmodernism]. *Bulletin of KNUKiM. Series in Art*, 41, pp. 11–17. DOI: 10.31866/2410-1176.41.2019.188519 [in Ukrainian].
8. Komenda, O., Sukhotska, N. (2011). Intertrksualnyi prostir «Ukrainskoho rekviiemu» Oleksandra Kozarenka [Intertextual space of «Ukrainian Requiem» by Oleksandr Kozarenko]. *Musicological studies of the Institute of Arts of Lesya Ukrainka University and Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine*, issue 7, pp. 4288–448 [in Ukrainian].
9. onstitutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] (28. 06. 1996). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA%96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
10. Kushakova-Kostytska, N., Srediuk, I. (2016). Informatsiine suspilstvo: sutnist ta osnovni kontseptualni pidkhody [Information Society: The Essence and Main Conceptual Approaches]. *Philosophical and methodological problems of law*, 1 (11), pp. 139–153 [in Ukrainian].
11. Maidanyk, L. (2018). Poniattia oryhynalnosti tvoriv v avtorskomu pravi: dosvid YeS, Ukrainy ta inshykh zarubizhnykh krain [The concept of originality in the copyright law of EU, Ukraine and other foreign countries]. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 10, pp. 32–36 [in Ukrainian].
12. Opolska, N. (2020). Kryterii efektyvnosti normatyvno-pravovoho rehuliuвання prava na svobodu tvorchosti v Ukraini [Criteria for the effectiveness of normative legal regulation of the right to freedom of creativity in Ukraine]. *Law Review of Kyiv University of Law*, 1, pp. 62–66. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2020.10> [in Ukrainian].
13. Petrova, I. (2020). Metamodernizm yak kuturoloodychna kontsptsiiia [Metamodernism as a concept of cultural Studies]. *Issues in Cultural Studies*, 36, pp. 14–23 [in Ukrainian].
14. Pro avtorske pravo i sumizhni prava [About copyrights and related rights]. Law of Ukraine dated December 1, 2022, No. 2811-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> [in Ukrainian].
15. Pro vyvezennia, vvezennia ta povnennia kulturnykh tsinnosti [About export, import and return of cultural values]. Law of Ukraine dated September 21, 1999, No. 1068-XIV. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text> [in Ukrainian].
16. Pro zatverdzhennia Instruksii pro poriadok vyznachennia otsinochnoi ta strakhovoi vartosti pamiatok Muzeinoho fondu Ukrainy [On the approval of the Instruction on the procedure for determining the appraised and insurance value of monuments of the Museum Fund of Ukraine]. Order of the Ministry of Culture and Arts of Ukraine dated July 13, 1998, No. 325. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0496-98#Text> [in Ukrainian].
17. Pro zatverdzhennia Pereliku derzhavnukh usnanov, zakladiv kultury, inshykh organizatsii, yakym nadaetsia pravo provedennia ekspertyzy kulturnykh tsinnosti [On the approval of the List of start institutions, cultural institutions, and other organizations, which are granted the right to conduct a state examination of cultural values]. Order of the Ministry of Culture and Arts of Ukraine dated March 31, 2017, No. 267. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0496-98#Text> [in Ukrainian].
18. Pro culture [About culture]. Law of Ukraine dated December 14, 2010, No. 2778-VI. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> [in Ukrainian].
19. Pro profesiinykh tvorchykh pratsivnykiv i tvorchi spilky [About professional creative workers and creative unions]. Law of Ukraine dated October 7, 1997, No. 554/97-BP. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/554/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
20. Solomonova, O. Asotsiatyvnyi muzychnyi tekst: definitsiia, metodolohiia doslidzheniia [Associative musical text: definition, research methodology]. *Problems of Methodology of Contemporary Art History and Cultural Studies*. Abstracts of the II International Scientific Conference (Kyiv, November 11–12, 2020). pp. 139–141 [in Ukrainian].
21. Umanets, O. V. (2020). Hlokalizatsiia [Glocalization]. In M. P. Trebin (Ed.). *Sotsiolohiia Prava: Entsyklopedychyi Slovnyk* [Sociology of Law: Encyclopedic Dictionary]. (pp. 186–188). Pravo [in Ukrainian].
22. Umanets, O. (2023). Suchasna natsionalna monoopera: tendentsii modyfikuvannia zhanrovoi modeli [Modern national mono-opera: tendencies of genre model modification]. *Topical Issues in the Humanities*, issue. 59, vol. 3, pp. 69–76 [in Ukrainian].
23. Tsyvnyy Kodeks Ukrainy vid 16 sichnia 2003 roku [The Civil Code of Ukraine dated January 16, 2003, No. 435-IV]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].